

УДК 364:304.4

DOI: 10.26565/2218-2470-2020-9-04

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сичова Вікторія Вікторівна – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри соціології управління та соціальної роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, email: vvs2679@ukr.net, ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-5001-8389>

Полонець Тетяна Сергіївна – студентка 3-го курсу соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, email: polonect@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8890-7621>

Зростання чисельності благодійних організацій у країні, трансформація одноразових гуманітарних акцій (благодійності) до регулярної соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни (з 2014 р.), внутрішньо переміщеними особами з Донбасу, Автономної республіки Крим поставило на порядок денний дослідження співвідношення благодійної діяльності та соціальної роботи. Розширення обсягів соціальної роботи, орієнтованої на літніх людей, що часто виконується співробітниками територіальних центрів соціального обслуговування поза рамками посадових інструкцій, також обумовлює актуальність зазначеної теми.

Завданням дослідження стало обґрунтування місця благодійності в соціальній роботі на підставі аналізу діяльності українських благодійних фондів, співробітників шести територіальних центрів соціального обслуговування в Харківській області.

Було з'ясовано, що Всеукраїнська соціальна програма «Домашня опіка» Міжнародного благодійного фонду «Карітас України» представляє соціальну роботу з людьми, які не являються клієнтами територіальних центрів соціального обслуговування. Регіональний ландшафтний парк «Фельдман Екопарк» (фламанський проєкт Міжнародного благодійного фонду «Фонд Олександра Фельдмана») часто використовується для проведення соціальної роботи, зокрема, з людьми похилого віку. Обґрунтовано, що благодійна діяльність зазначених фондів створює умови для проведення системної повсякденної соціальної роботи, зокрема, з людьми похилого віку.

Результати експертного опитування 16 соціальних працівників і 21 соціального робітника територіальних центрів соціального обслуговування Богодухівського, Ізюмського, Краснокутського, Лозівського, Чугуївського, Харківського районів Харківської області свідчать, що благодійність займає провідне місце у їхній діяльності, створює умови для проведення соціальної роботи. Такі види благодійної діяльності, як волонтерство, соціальні послуги громадських / благодійних організацій для людей похилого віку, експерти небезпідставно вважають соціальною роботою. Такі види соціальної роботи з людьми похилого віку в сільській місцевості, що проводяться у вільний від роботи час: допомогу у городі, виїзди на природу (зокрема, до Фельдман Екопарку), спілкування з групами з тематичних питань, - експерти вважають благодійною діяльністю.

Простежується частковий перетин предметних сфер соціальної роботи та благодійної діяльності, а також спільність мети – допомогти. Соціальні працівники та соціальні робітники територіальних центрів соціального обслуговування в Харківській області, виконуючи повсякденну соціальну роботу з людьми похилого, нерідко здійснюють благодійну діяльність.

Доведено, що благодійність сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи, вирішенню багатьох соціальних проблем територіальної громади.

Ключові слова: благодійна діяльність, соціальна робота, соціальний працівник, соціальний робітник, територіальні центри соціального обслуговування, люди похилого віку, Харківська область.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Сычова Виктория Викторовна – доктор наук по государственному управлению, профессор, профессор кафедры социологии управления и социальной работы Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина, email: yvs2679@ukr.net, ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-5001-8389>

Полонец Татьяна Сергеевна – студентка 3-го курса социологического факультета Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, площадь Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина, email: polonect@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8890-7621>

Рост количества благотворительных организаций в стране, трансформация одноразовых гуманитарных акций (благотворительности) в регулярную социальную работу с ветеранами российско-украинской войны (с 2014 г.), внутренне перемещенными лицами из Донбасса, Автономной республики Крым поставило на повестку дня исследование соотношения благотворительной деятельности и социальной работы. Расширение объемов социальной работы, ориентированной на пожилых людей, часто выполняется сотрудниками территориальных центров социального обслуживания вне рамок должностных инструкций, также обуславливает актуальность данной темы.

Задачей исследования стало обоснование места благотворительности в социальной работе на основании анализа деятельности украинских благотворительных фондов, сотрудников шести территориальных центров социального обслуживания в Харьковской области.

Было выяснено, что Всеукраинская социальная программа «Домашняя опека» Международного благотворительного фонда «Каритас Украины» представляет социальную работу с людьми, которые не являются клиентами территориальных центров социального обслуживания. Региональный ландшафтный парк «Фельдман Экопарк» (флагманский проект Международного благотворительного фонда «Фонд Александра Фельдмана») часто используется для проведения социальной работы, в частности, с пожилыми людьми. Обосновано, что благотворительная деятельность указанных фондов создает условия для проведения системной повседневной социальной работы, в частности, с пожилыми людьми.

Результаты экспертного опроса 16 социальных работников и 21 социальных рабочих территориальных центров социального обслуживания Богодуховского, Изюмского, Краснокутского, Лозовского, Чугуевского, Харьковского районов Харьковской области свидетельствуют, что благотворительность занимает ведущее место в их деятельности, создает условия для проведения социальной работы. Такие виды благотворительной деятельности, как волонтерство, социальные услуги общественных / благотворительных организаций для пожилых людей эксперты небезосновательно считают социальной работой. Такие виды социальной работы с пожилыми людьми в сельской местности, которые проводятся в свободное от работы время: помощь в огороде, выезды на природу (в частности, в Фельдман Экопарк), общение с группами по тематическим вопросам, - эксперты считают благотворительной деятельностью.

Прослеживается частичное пересечение предметных сфер социальной работы и благотворительной деятельности, а также общность цели – оказать помощь. Социальные работники и социальные рабочие территориальных центров социального обслуживания в Харьковской области, выполняя повседневную социальную работу с пожилыми людьми, нередко осуществляют благотворительную деятельность.

Доказано, что благотворительность способствует повышению эффективности социальной работы, решению многих социальных проблем территориальной громады.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, социальная работа, социальный работник, социальный рабочий, территориальные центры социального обслуживания, пожилые люди, Харьковская область.

THE CHARITABLE ACTIVITIES AS THE BASIS OF THE SOCIAL WORK

Sychova Viktoriia – Doctor of Science (Public Administration), Full Professor, Full Professor of Department of Sociology of Management and Social Work, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, email: vvs2679@ukr.net, ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-5001-8389>

Polonets Tetyana – 3rd year student of the School of Sociology, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, email: polonect@gmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-8890-7621>

The growth in the number of the country's charitable organizations, transformation of one-time humanitarian actions (charity) into regular social work with veterans of the Russian-Ukrainian war (since 2014) and internally displaced persons from Donbas, the Autonomous Republic of Crimea have put on the agenda a study of the relationship between charitable activities and social work. The expansion of social work aimed at the elderly, which is often performed by the employees of territorial centers of social services beyond their job descriptions, also determines the relevance of this topic.

The task of the study was to substantiate the place of charity in social work, based on the analysis of the activities of the Ukrainian charitable foundations, and employees of six territorial centers of social services in Kharkiv region.

It was found that the All-Ukrainian social program "Home Care" of the International Charitable Foundation "Caritas Ukraine" represents social work with people who are not clients of territorial centers of social services. The Regional Landscape Park "Feldman Ecopark" (the flagship project of the International Charitable Foundation "Aleksandr Feldman Foundation") is often used for social work, particularly with the elderly. It has been substantiated that the charitable activity of these foundations creates conditions for conducting systematic daily social work, in particular, with the elderly.

The results of the expert survey of 16 social workers and 21 social workers of the territorial centers of social services of Bohodukhiv, Izium, Krasnokutsk, Lozova, Chuguiv, and Kharkiv districts of Kharkiv region show that charity occupies the leading place in their activities, creating conditions for social work. Charitable activities such as volunteering, social services of public/charitable organizations for the elderly are rightly regarded by experts as social work. The types of social work with the elderly in rural areas, carried out in spare time, such as helping in vegetable gardens, nature rides (in particular, to Feldman Ecopark), group communication on topical issues are referred by the experts to charitable activities.

There is a partial overlapping of the subject areas of social work and charity, as well as a common goal – to help. Social workers and officials of the territorial centers of social services in Kharkiv region, performing daily social work with the elderly, often carry out charitable activities, too.

It has been proved that charity helps to increase the efficiency of social work, solving many social problems of the territorial community.

Key words: charity, social work, social employee, social worker, territorial centers of social service, elderly people, Kharkiv region

Актуальність теми. Зростання чисельності благодійних організацій у країні, значне піднесення волонтерського руху, трансформація одноразових гуманітарних акцій (благодійності) до регулярної соціальної роботи з ветеранами російсько-української війни (з 2014 р.), внутрішньо переміщеними особами з Донбасу, Автономної республіки Крим поставило на порядок денний дослідження співвідношення благодійної діяльності та соціальної роботи. Прискорення старіння населення країни (збільшення передчасної смертності через російсько-українську війну на фоні зниження народжуваності) розширює обсяги соціальної роботи, спричиняє нові напрями соціальної роботи та види соціальних послуг, орієнтовані на літніх людей. Уведення в дію з 01 січня 2020 р. нового Закону України «Про соціальні послуги» з чітким визначенням кількості годин надання соціальних послуг із догляду на місяць (Про соціальні послуги: Закон України, ст.13) та діяльність співробітників територіальних центрів соціального обслуговування поза рамками посадових

інструкцій / договору (по суті, благодійність) також обумовлює непідробний інтерес до співвідношення благодійної діяльності та соціальної роботи.

Ступінь наукової розробленості теми. Спроби теоретичного осмислення такого явища, як благодійність здійснювались дослідниками різних галузей наук (соціології, соціальної психології, соціальної філософії, історії, економіки, політології, культурології та ін.). Виникнення та розвиток благодійності в Україні досліджують О. Донік, Т. Курінна, М. Лапіна (Лапіна, 2019), А. Нарадько, Р. Сербін (Сербін, 2014). Державну політику в сфері благодійності в Україні аналізував у своїх роботах О. Ковтун. А. Андрющенко, І. Зверева, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Харабет, С. Харченко, Л. Хижняк віддають належне благодійності у становленні інституту соціального захисту, соціальної роботи (Лукашевич, Мигович, 2003; Харабет, 2015; Зверева, Лактіонова, 2004). У роботах М. Житник, О. Човган благодійність досліджується як духовне підґрунтя соціальної роботи (Житник, 2014; Човган, 2015). Разом із тим, наукові роботи зі співвідношення благодійної діяльності та соціальної роботи мають фрагментарний характер, що обумовлює наукову актуальність зазначеної теми.

Мета статті. На підставі аналізу діяльності українських благодійних організацій, соціальних працівників / робітників територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) в Харківській області обґрунтувати місце благодійності в соціальній роботі.

Методи дослідження. Використано методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу для уточнення змістовного визначення понять «благодійність» і «соціальна робота»; контент-аналіз – для виявлення напрямів діяльності благодійних організацій; метод експертного опитування – для з'ясування співвідношення таких явищ і процесів, як благодійність і соціальна робота.

Виклад основного матеріалу. З 2014 р. в Україні відбулося різке збільшення кількості благодійників: у 2017 р. кожен третій мешканець країни перераховує кошти на благодійність; кожен другий допомагає незнайомим людям або подає милостиню; у світовому рейтингу World Giving Index країна піднялася на 16 позицій (зі 115 на 99 місце) (Мировой рейтинг благотворительности, 2017); а у 2018 р. – ще на 18 позицій (з 99 на 81 місце) (За 8 років Україна піднялась у світовому рейтингу благодійності на 69 позицій); станом на квітень 2019 року зареєстровано 18557 благодійних організацій, їхня кількість постійно зростає (Розвиток благодійності в Україні).

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2012 р.) благодійна діяльність трактується як «добровільна особиста та/або майнова допомога..., що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, ст. 1). Благодійна діяльність у соціальній сфері являє собою сукупність соціально-економічних відносин, що виникають у процесі передачі матеріальних, нематеріальних ресурсів і грошових ресурсів між економічними суб'єктами на індивідуальних засадах. До сфер благодійної діяльності Законом України, зокрема, відносяться сфера охорони здоров'я, опіка й піклування, законне представництво та правова допомога, права людини і громадянина та основоположні свободи; розвиток територіальних громад (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, ст. 3).

Благодійною діяльністю слід вважати низку соціальних послуг: передачу благ на конкретні цілі, виконання яких є обов'язковою умовою отримання пожертвування; пожертви на користь благоотримувачів, цілі використання яких визначають самостійно; передачу благ у формі дарунка, за договором дарування; заповіт особистого майна; передачу громадянам (на певні цілі) або юридичним особам (не обов'язково цільова) благ (речі або права); одноразові пожертви; покриття поточних витрат або боргів благоотримувача; оплату витрат із організації благодійних акцій, програм, концертів і передача коштів, отриманих від їх проведення на користь нужденних; виконання будь-якої професійної діяльності, робіт або послуг безоплатно; соціальну рекламу, привернення суспільної уваги; участь в акціях, програмах. Під благодійністю також розуміють такі види діяльності, як безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів, публічний збір благодійних пожертв, меценатство, матеріальна допомога нужденним, що надається як окремими особами, так і організаціями (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, ст. 5), спонсорство, філантропія, а також соціальна (корпоративна, приватна) відповідальність і соціальні інвестиції. Однією з форм благодійності є волонтерство – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність у вигляді роботи та послуги, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами та волонтерськими організаціями (Про волонтерську діяльність: Закон України).

Нерідко благодійна діяльність у соціальній сфері прирівнюється до соціальної роботи або діяльності організацій, що представляють третій сектор. Благодійна діяльність виконує важливі функції: компенсації недоліків перерозподілу суспільних благ (як матеріальних, так і нематеріальних), реалізації людиною духовної потреби в допомозі ближньому, найважливішого інструменту самоорганізації суспільства (Сербін, 2014, с. 321), формування соціальної свідомості, «соціальної пам'яті», функцію підтримки «соціального капіталу» (Лапіна, 2019, с. 32). Вона дає можливість зменшити витрати та частково перебрати на себе соціальну відповідальність держави щодо вирішення багатьох соціальних проблем. Благодійність у сфері соціальної роботи – це прояв гуманістично цілеспрямованої професійної уваги фахівця до нужденних людей, надання їм професійно підготовленими соціальними працівниками ефективної допомоги в збереженні й організації своєї життєдіяльності на самодостатньому соціальному рівні (Човган, 2015, с. 240). Поняття «благодійність» увійшло в суспільну свідомість як гуманістичний покликання людини надавати допомогу нужденним незалежно від національної, расової, соціальної, релігійної належності (Житник, 2014, с. 23). Тож її можна вважати гуманістичним покликом соціального працівника / соціального робітника. Благодійність дозволяє людині не лише займати активну позицію у житті, але й робить людину творцем гідного життя.

В Україні майже 25 років працює Міжнародний благодійний фонд «Карітас України», який входить в одну з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі, та діє під патронатом Української греко-католицької церкви. Слово «Карітас» означає любов і милосердя, співчуття та благодійність. Місія «Карітасу України»: розвиток традицій добродійної діяльності та здійснення соціальної роботи, виходячи із християнських морально-етичних цінностей (Карітас України). Фонд проводить низку Всеукраїнських благодійних акцій. Наприклад, акція «Різдвяна свічка» через розповсюдження благодійних свічок, які декорують люди з інвалідністю, збирає кошти на допомогу дітям-сиротам та малюкам із сімей, які опинились у кризі (Всеукраїнська благодійна акція «Різдвяна свічка»). Всеукраїнська благодійна акція «Шкільний портфель» (з 15.06. по 01.09) не лише збирає кошти для забезпечення дітей із багатодітних та кризових сімей всім необхідним до початку навчального року, але й створює атмосферу свята для підопічних Карітасу (Всеукраїнська благодійна акція «Шкільний портфель»).

Одним із ключових напрямів роботи Міжнародного благодійного фонду «Карітас України» з 1999 р. стала Всеукраїнська соціальна програма «Домашня опіка» (Домашня опіка та охорона здоров'я). Вона передбачає надання якісної медичної та соціальної допомоги вдома для самотніх літніх та людей з обмеженими фізичними можливостями, паліативних хворих, людей з ВІЛ/СНІД, тяжкохворих людей, їхніх сімей та опікунів. Зазначений проект, що реалізується за зразком найефективніших соціальних програм Франції, Австрії та Німеччини, надав допомогу вже понад 13 тисяч осіб. У різних містах України (в Бориславі, Дніпрі, Дрогобичі, Івано-Франківську, Києві, Коломиї, Краматорську, Львові, Одесі, Тернополі, Харкові, Чорткові) на початок 2020 р. працює 12 центрів, в кожному з яких знаходиться від 60 до 100 постійних підопічних. До команди напряму опіки вдома входять соціальні працівники та медсестри, психологи та лікарі (у Східному регіоні, де більшість підопічних – вимушено переміщені особи); напряму паліативної допомоги – медсестри, лікарі, соціальні працівники, психологи та духівники. Всього до проекту залучені понад 80 працівників. Вони допомагають особам, які цього потребують, але за законодавством України не можуть бути клієнтами територіальних центрів соціального обслуговування, подбати про здоров'я та гігієну, про побут (прибирають вдома, купують продукти, готують їсти, годують); допомагають зі сплатою комунальних платежів, забирають брудну білизну на прання, повертають чистою та випрасуваною; надають реабілітаційне обладнання: ходунки, візки, милиці, туалетні крісла, протипролежневі матраци тощо. Учасники проекту завжди знаходять час просто поспілкуватись, підтримати, разом з підопічними згадати приємні моменти і те, заради чого варто жити (Домашня опіка та охорона здоров'я). Очевидно, що «Домашня опіка» представляє собою системну соціальну роботу з людьми похилого віку на безоплатній основі.

Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана» Народного депутата України О. Фельдмана – одна з найбільших благодійних організацій в Україні: у 2007 р. увійшов у ТОП-5 найбільших благодійних фондів країни (Фонд Олександра Фельдмана). Він нарощує філантропічну діяльність. Так, у 2014 р. Фонд спільно з Товариством Червоного Хреста України почав гуманітарну волонтерську програму «Простягни руку допомоги», мета якої – всебічна допомога мирним жителям, які постраждали в результаті війни. У зону АТО було доставлено понад 20 т гуманітарної допомоги (у тому числі – медикаменти, продукти харчування, одяг і предмети першої необхідності). З 2016 року його фонд витратив на благодійність 810 млн 72 тис грн (Простягни руку допомоги: гуманітарна волонтерська програма).

Проте флагманським проектом Фонду, по суті, квінтесенція всієї його діяльності став Регіональний ландшафтний парк Фельдман Екопарк. Це мультифункціональний комплекс, що функціонує в Харківській області з 2011 р., і є абсолютним рекордом серед аналогічних українських парків за кількістю відвідувачів і реалізованих там соціальних проектів. Найбільш масштабні серед них спрямовані на психосоціальну реабілітацію людей з особливими потребами; зоозахисту і охорону природи; екоосвіту, розвиток дитячої творчості та спорту; пропаганду здорового способу життя і толерантності (Фонд Александра Фельдмана). Громадські організації соціального спрямування, волонтери використовують регіональний ландшафтний парк «Фельдман Екопарк» для проведення соціальної роботи з дітьми, дорослими, що хворіють на важкі хвороби; територіальні центри соціального обслуговування м. Харкова та районів Харківської області – з людьми похилого віку. Тобто, благодійна діяльність Фонду створює умови для здійснення соціальної роботи через проведення безкоштовних виїздів на природу, організацію там активного спілкування.

У своєму розвитку соціальна робота пройшла шлях від філантропічного підходу в підтримці людей, які потрапили у складну життєву ситуацію внаслідок соціальних чи особистісних проблем, до перетворення її у професійну діяльність. Тепер під соціальною роботою розуміють: 1) професійну діяльність державних і недержавних організацій, груп і окремих індивідів із надання допомоги у задоволенні необхідних потреб та здійсненні успішної соціалізації; 2) допомогу людям у пошуку шляхів розв'язання проблем, із якими ті зіткнулися (Тюптя, Іванова, 2014, с. 17, 24).

До компетенцій соціального працівника належить вирішення труднощів у взаєминах із іншими людьми, допомога у виконанні різних соціальних ролей, по догляду за підопічним, подолання кризових ситуацій у житті тощо. Одним із напрямів соціальної роботи є здійснення догляду за особами, які неспроможні це робити самостійно: людьми похилого віку або з інвалідністю, які проживають самотньо, або перебувають у будинках для людей похилого віку (геріатричних пансіонатах) чи дитячих будинках-інтернатах, інших закладах. У деяких випадках, соціальні працівники, робітники допомагають підопічним, на їх прохання, у позаробочий час: виконують роботу в городі, налагоджують зв'язок із родичами, надають консультації в межах своїх компетенцій. Саме такі дії, спрямовані на допомогу, без отримання власної користі, безкоштовно, можна вважати благодійністю. Водночас вони є соціальною роботою, що базується на гуманістичному поклику людини, на благодійності.

Згідно з національним демографічним прогнозом, до 2030 року особи віком понад 60 років становитимуть 26,0 % загальної чисельності населення, віком понад 65 років – понад 20 % відповідно (Познанська, 2017). У Харківській області із населенням майже 3 млн. (другий за чисельністю населення після Київської області) в 2015 р. кожний шостий мешканець – це особа похилого віку; питома вага вікової групи у віці 65 та старше в загальній чисельності населення склала 16,1 % (Мельник). Це свідчить про старіння населення України в цілому, та регіону, зокрема. Харківська область характеризується значним досвідом у сфері надання соціальних послуг, проведення соціальної роботи: створенням у м. Харкові з кінця 1990-х років Єдиної соціальної мережі громадських організацій, що надають соціальні послуги за фінансової підтримки Харківської міської ради; а також значною фінансовою підтримкою діяльності громадських організацій із боку Департаменту соціального захисту населення Харківської обласної державної адміністрації. Вищезазначене обумовлює дослідження повсякденної благодійності в роботі соціальних працівників / соціальних робітників територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) у Харківській області.

Нами у січні-лютому 2020 р. було проведено експертне опитування серед соціальних працівників і соціальних робітників територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) в 6 районах Харківської області: Богодухівському, Ізюмському, Краснокутському, Лозівському, Чугуївському, Харківському.

Основною метою експертного опитування було обґрунтування місця благодійності в соціальній роботі соціальних працівників і соціальних робітників. Експертним опитуванням було охоплено 37 осіб. Експертне середовище було представлено двома групами: соціальними працівниками (16 особами) і соціальними робітниками (21 особою).

Серед співробітників територіальних центрів соціального обслуговування, які взяли участь в експертному опитуванні, було 35 жінок і 2 чоловіків. Простежується очевидний гендерний дисбаланс: у сфері соціальної роботи з людьми похилого віку в основному працюють жінки. Як показало опитування, 19 опитуваних із 37 осіб не задоволені розміром заробітної плати. Середня зарплата соціального працівника в Україні на лютий 2020 р. склала 7000 грн (Соціальний працівник: середня зарплата в Україні); заробітна плата

соціального робітника – 4803 грн (у Харківській області, в інших областях ще нижче) (Огляд статистики зарплатні професії «Соціальний працівник» в Україні). Низька заробітна плата, наявність гендерних стереотипів (що робота «по догляду» може бути суто «жіночою») пояснює практичну відсутність чоловіків у зазначеній сфері.

Соціальні працівники задоволені заробітною платою та умовами роботи набагато більше, ніж соціальні робітники. І це зрозуміло, бо соціальні працівники мають вищу освіту, виконують більш кваліфіковану роботу, ніж соціальні робітники, володіють комунікативними компетентностями для роботи з колективом, управлінськими навичками та вміннями. Соціальний робітник – це «польовий» фахівець, який безпосередньо працює з людьми, допомагає як порадою, так і діями. Робота цих людей недооцінена.

Слід зазначити, що серед опитаних експертів було лише 2 спеціалісти вікової категорії понад 56 років. Стаж роботи більше 40 років має 3 особи. Ці дані засвідчують, що соціальні робітники у цій сфері не затримуються, зокрема, через професійне вигорання, як зазначили 4 експерти.

Досить часто соціальні робітники виконують роботу, що не входить до їхніх обов'язків (умов договору). Третина експертів (12 осіб) виходять за рамки своїх обов'язків, допомагаючи самотнім людям похилого віку в позаробочий час, навіть у вихідні дні, тобто займаються благодійною діяльністю. Відповіді соціальних робітників підтверджують гіпотезу дослідження, що гуманістичний поклик, благодійність створюють умови для проведення соціальної роботи.

Проте не всі експерти вважають благодійність специфічною рисою соціального працівника / робітника. погодилися з зазначеним твердженням 25 осіб (14 соціальних робітників, 11 соціальних працівників). Не погодилися чи «вагаються відповісти» 9 осіб (5 соціальних робітників, 4 соціальні працівники).

Найбільшу цінність для дослідження має думка експертів стосовно того, що благодійність сприяє проведенню соціальної роботи. Не було жодного респондента, хто б це заперечив. Така відповідь досвідчених фахівців, які пропрацювали у сфері надання соціальних послуг не менше 3 років, свідчить, що соціальна робота не може здійснюватися без такого підґрунтя, як благодійність. Підтвердженням вищезазначеної тези слугують відповіді на питання «Чи тотожні поняття «соціальна робота» і «благодійність»? Основна більшість (25) погодилися з твердженням про їхню часткову тотожність, тобто, по суті, про перетин їхніх предметних сфер. Більше того, один із соціальних працівників зазначив, що «благодійність – це одна з форм соціальної роботи». Тобто, експерти однозначно впевнені, що благодійність – це основа соціальної роботи, що благодійна діяльність і соціальна робота є невід'ємними одне від одного явищами.

Найбільший інтерес для дослідження викликали відкриті питання анкети («які види благодійної діяльності можна вважати соціальною роботою?» та «які види соціальної роботи можна вважати благодійністю?»), на які експерти давали власні відповіді. Цікаво, що 5 соціальних робітників навіть плутають поняття «соціальна робота» та «благодійна діяльність». Це пояснюється тим, що вони часто, на прохання своїх підопічних, допомагають їм поза договором, тобто займаються благодійністю. Уведення в дію з 1 січня 2020 року Закону України «Про соціальні послуги» передбачає чітке утвердження кількості годин надання соціальних послуг із догляду на місяць (Про соціальні послуги: Закон України, ст. 13, п.7). У зв'язку з цим представляється доцільним організувати проведення комунікативних заходів (круглих столів, тренінгів) для соціальних робітників територіальних центрів соціального обслуговування за темою «Благодійна діяльність і соціальна робота в Харківській області: стан, проблеми, перспективи».

Соціальні робітники давали більш розгорнуті відповіді на відкриті питання, ніж соціальні працівники. Серед видів благодійної діяльності, що можна вважати соціальною роботою, 19 із 37 експертів назвали проведення консультування та надання послуг, що не входять в обов'язки фахівця за договором надання соціальних послуг. Серед видів соціальної роботи, що можна вважати благодійністю, більшість (21 особа з 37) вважає допомогу у домашніх справах (приготування їжі, купівля продуктів тощо) у позаробочий час.

Соціальні робітники та соціальні працівники готові віддавати більше часу та власних сил соціальній роботі, не зважаючи на існуючі умови оплати праці. Майже половина (18) експертів готові здійснювати благодійну діяльність і допомагати своїм клієнтам навіть у позаробочий час; 15 експертів готові допомагати тільки у рідких випадках.

Отже, не ототожнюючи поняття «соціальна робота» та «благодійність», експерти розуміють, що соціальна робота не може існувати без свого підґрунтя – благодійної діяльності. Їхні відповіді доводять, що благодійність як гуманістичний поклик соціального працівника/ робітника є основою соціальної роботи.

Висновки. Відомі Українські благодійні організації – Міжнародний благодійний фонд «Карітас Україна» та Міжнародний благодійний фонд «Фонд Олександра Фельдмана» – створюють умови для

проведення системної повсякденної соціальної роботи, зокрема, з людьми похилого віку. Результати експертного опитування 16 соціальних працівників і 21 соціального робітника територіальних центрів соціального обслуговування Богодухівського, Ізюмського, Краснокутського, Лозівського, Чугуївського,

Харківського районів Харківської області свідчать, що благодійність займає провідне місце у їхній діяльності, створює умови для проведення соціальної роботи. Такі види благодійної діяльності, як волонтерство, роботу громадських / благодійних організацій із людьми похилого віку, експерти небезпідставно вважають соціальною роботою.

Експертне опитування надало підстави включити до благодійної діяльності такі види соціальної роботи з людьми похилого віку в сільській місцевості, що проводяться у вільний від роботи час: допомогу в домашніх справах, у городі, виїзди на природу (зокрема, до Фельдман Екопарку), спілкування з групами з тематичних питань. При диференціації понять «соціальна робота», «благодійна діяльність» простежується частковий перетин предметних сфер, єдина мета – допомогти. Соціальні працівники та соціальні робітники територіальних центрів соціального обслуговування в Харківській області, виконуючи повсякденну соціальну роботу з людьми похилого, нерідко здійснюють благодійну діяльність.

Саме благодійність, що лежить в основі соціальної роботи, сприяє підвищенню ефективності останньої, вирішенню багатьох соціальних проблем територіальної громади; забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Література:

1. Всеукраїнська благодійна акція «Різдвяна свічка». *Карітас України* [Сайт Міжнародного Благодійного фонду]. URL: <http://caritas.ua/svichka/>
2. Всеукраїнська благодійна акція «Шкільний портфель». *Карітас України*. [Сайт Міжнародного Благодійного фонду]. URL: <http://caritas.ua/portfelyk/>
3. Домашня опіка та охорона здоров'я [Всеукраїнська соціальна програма]. *Карітас-України* [Сайт Міжнародного Благодійного фонду]. URL: <http://caritas.ua/diyalnist/domashnya-opika-ta-ohorona-zdorov-ya/>
4. За 8 років Україна піднялась у світовому рейтингу благодійності на 69 позицій. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/281991-za-8-rokiv-ukrayina-pidnyalas-u-svitovomu-reytingu-blagodiynosti-na-69-pozitsiy>
5. Житник М. М. Благодійність в соціально-філософській ретроспективі та перспективі. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Вип. 3/4 (23/24) 2014. С. 21–27. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17106/1/03_Zhytnyk.pdf
6. Карітас України [Сайт Міжнародного Благодійного фонду]. URL: <http://caritas.ua/karitas-v-ukrayini/>
7. Лапіна М. Д., Кузьміна О. Благодійна діяльність у сучасній Україні *Reporter of the priazovskyi state technical university*. Section: Socially-humanitarian sciences and public administration 2019. Issue 4. С. 31–36.
8. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи :навч. посіб.: 2-ге вид. доп і виправл. Київ: МАУП, 2003. 168 с
9. Мельник М. Населення Харківської області старіє. URL: <https://www.slk.kh.ua/news/suspilstvo/naselennya-kharkivskoyi-oblasti-stariye.html>
10. Мировой рейтинг благотворительности 2017. САФ, 2017. 39 с.
11. Огляд статистики зарплатні професії «Соціальний працівник» в Україні. URL: <https://ua.trud.com.ua/salary/2/81316.html>
12. Познанська К. В. Соціальне становище літніх людей та ставлення до старості в Українському суспільстві очима молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Сер. «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2017. Вип. 39. С. 340–345.
13. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України № 5073-VI від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 25. Ст. 252.
14. Простягни руку допомоги: гуманітарна волонтерська програма. *Фонд Александра Фельдмана* [Сайт]. URL: <https://feldman.fund/programmy-fonda/protyani-ruku-pomoshhi/>

15. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 42. Ст. 435.
16. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17 січня 2019 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. Ст. 73.
17. Розвиток благодійності в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini>.
18. Сербін Р. А. Історико-правові аспекти розвитку благодійної діяльності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридичної академія»*: зб. наук. пр./ редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), М. В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.] ; відп. за вип. М. В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Т. 15. С. 321–327.
19. Соціальна робота: історія, теорія і практика : монографія / В.В. Харабет [и др.]; под ред. В. В. Харабета, Л. М. Хижняк, А.И. Андрущенко. Мариуполь: ПГТУ, 2015. 390 с.
20. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / за заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. Київ: Центр навч. літ., 2004. 256 с.
21. Соціальний працівник: середня зарплата в Україні. <https://www.work.ua/salary-all/>
22. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб.: 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2014. 575 с.
23. Човган О. Благодійність як психологічна основа соціальної роботи: теоретико-концептуальний аналіз. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 24. С. 232–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2015_24_25
24. Фонд Александра Фельдмана [Сайт]. URL: <https://feldman.fund/>

References:

1. Vseukrainska blahodiina aktsiia «Rizdviana svichka». [All-Ukrainian charity event "Christmas Candle"]. Caritas Ukraine [Website of the International Charitable Foundation]. Available at: <<http://caritas.ua/svichka/>> [Accessed 15 February 2020] [in Ukrainian].
2. Vseukrainska blahodiina aktsiia «Shkilnyi portfelyk» [All-Ukrainian charity event "School briefcase"]. Caritas Ukraine. [Website of the International Charitable Foundation]. Available at: <<http://caritas.ua/portfelyk/>> [Accessed 15 February 2020] [in Ukrainian].
3. Domashnia opika ta okhorona zdorovia [Vseukrainska sotsialna prohrama]. [Home care and health care [All-Ukrainian social program]. Caritas-Ukraine [Website of the International Charitable Foundation]. Available at: <<http://caritas.ua/diyalnist/domashnya-opika-ta-okhorona-zdorov-ya/>> [Accessed 10 February 2020] [in Ukrainian].
4. Za 8 rokiv Ukraina pidnyalas u svitovomu reytynhu blahodiinosti na 69 pozytsii [For 8 years Ukraine has risen in the world rating of charity by 69 positions]. Available at: <<https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/281991-za-8-rokiv-ukrayina-pidnyalas-u-svitovomu-reytingu-blagodiynosti-na-69-pozitsiy>> [Accessed 15 February 2020] [in Ukrainian].
5. Zhytnyk M. M., 2014 Blahodiinist v sotsialno-filosofskii retrospektyvi ta perspektyvi [Charity in socio-philosophical retrospect and perspective]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. [online] issue 3/4 (23/24). Available at: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17106/1/03_Zhytnyk.pdf> [Accessed 15 February 2020] [in Ukrainian].
6. Caritas Ukraine [Site of the International Charitable Foundation]. Available at: <<http://caritas.ua/karitas-v-ukrayini/>> [Accessed 10 February 2020] [in Ukrainian].
7. Lapina M.D. and Kuzmina O., 2019. Blahodiina diialnist u suchasni Ukraini [Charitable activity in modern Ukraine]. *Reporter of the priazovskyi state technical university*. Section: *Sotsialno-humanitarni nauky ta derzhavne upravlinnia* [Socially-humanitarian sciences and public administration]. Issue 4. pp. 31–36 [in Ukrainian].
8. Lukashevych M.P. and Myhovysh I.I., 2003. Teoriia i metody sotsialnoi roboty [Theory and methods of social work]. 2nd ed. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian].
9. Melnyk, M. Naseleunia Kharkivskoi oblasti stariie [The population of Kharkiv region is aging]. Available at: <<https://www.slk.kh.ua/news/suspilstvo/naseleunya-kharkivskoyi-oblasti-stariye.html>> [Accessed 12 February 2020] [in Ukrainian].

10. *KAF blahotvorytelnyi fond razvytyia fylantropy* [CAF World Giving Index 2017]. Available at: [\[Accessed 10 February 2020\]](#) [in Russian].
11. Ohliad statystyky zarplatni profesii «Sotsialnyi pratsivnyk» v Ukraini [Review of salary statistics of the profession "Social Worker" in Ukraine]. Available at: <https://ua.trud.com/ua/salary/2/81316.html> > [\[Accessed 14 February 2020\]](#) [in Ukrainian].
12. Poznanska, K.V., 2017. Sotsialne stanovyshe litnikh liudei ta stavlennia do starosti v Ukrainkomu suspilstvi ochyma molodi [The social position of the elderly and the attitude to old age in Ukrainian society through the eyes of young people]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina*, ser. «Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody» ["Sociological research of modern society: methodology, theory, methods"], issue 39, pp. 340–345 [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine on Charitable Activities and Charitable Organizations 2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady* 2013, № 25 article 252 [in Ukrainian].
14. Prostiahny ruku dopomohy: humanitarna volonterska prohrama [Extend a helping hand: a humanitarian volunteer program]. *Fond Aleksandra Feldmana*. Available at: <https://feldman.fund/programmy-fonda/protyani-ruku-pomoshhi/> > [\[Accessed 30 January 2020\]](#) [in Ukrainian].
15. Law of Ukraine on Volunteering 2011. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 2011. № 42. article 435.
16. Law of Ukraine on Social Services 2019. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, № 18. article 73.
17. Rozvytok blahodiinosti v Ukraini [Development of charity in Ukraine]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini> > [\[Accessed 27 January 2020\]](#) [in Ukrainian].
18. Serbin R. A., 2014. Istoryko-pravovi aspekty rozvytku blahodiinoi diialnosti [Historical and legal aspects of charitable development]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychnoi akademii»*. Odesa: Yuryd, pp. 321-327 [in Ukrainian].
19. Kharabet, V.V., Khyzhniak, L. M. and Andriushchenko, A.Y., eds., 2015. *Sotsyalnaia robota: ystoria, teoriia y praktyka : monohrafiia* [Social work: history, theory and practice: a monograph]. Maryupol: PHTU. [in Russian].
20. Zvierieva, I. D. and Laktionova, H.M. eds., 2004. *Sotsialna robota v Ukraini: navch. posib.* [Social work in Ukraine: textbook]. Kyiv: Tsentr navch. Lit [in Ukrainian].
21. Sotsialnyi pratsivnyk: serednia zarplata v Ukraini [Social worker: average salary in Ukraine]. Available at: <https://www.work.ua/salary-all/> > [\[Accessed 10 February 2020\]](#) [in Ukrainian].
22. Tiuptia L.T. and Ivanova I.B, 2014. *Sotsialna robota: teoriia i praktyka : navch. posib.* [Social work: theory and practice: textbook], 3rd ed. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
23. Chovhan O., 2015. Blahodiinist yak psykhologichna osnova sotsialnoi roboty: teoretyko-kontseptualnyi analiz [Charity as a psychological basis of social work: theoretical and conceptual analysis]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*, issue 24 pp. 232–244/. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2015_24_25 > [\[Accessed 2 February 2020\]](#) [in Ukrainian].
24. *Alexander Feldman Foundation*. Available at: <https://feldman.fund/> > [\[Accessed 5 February 2020\]](#) [in Ukrainian].